

Стаття посвячена аналізу способів реалізації антиномії образів Рима і провінції в просторово-часовій моделі роману М. Юрсенар «Воспоминания Адриана». Выявлены характерные черты обоих хронотопов, формирующие смысловую оппозицию, что подчеркивается грамматической категорией времени глагола. Противопоставление внешних хронотопных образов отображает противоречивость внутреннего хронотопа – психологического состояния героя и дуальности его умонастроения. Намечены перспективы дальнейших исследований по проблематики статьи.

Ключевые слова: М. Юрсенар, Рим, провінція, хронотоп, опозиція.

Satanovska G. S. Means of Artistic Implementation of Antinomy “Rome” – “Province” in Spatiotemporal Structure of “Memoirs of Hadrian” by M. Yourcenar

This article is dedicated to the analysis of the means of implementation of images of Rome and province in the spatiotemporal model of “Memoirs of Hadrian” by M. Yourcenar. Characteristic features of these images creating semantic oppositions were found, which is emphasised by the grammatical category of tense. Antithesis of the external chronotope images depicts the contrariety of the internal chronotope – the main character’s psychological condition and duality of mentality. The perspective of further studies on the subject of the article is denoted.

Key words: M. Yourcenar, Rome, province, chronotope, opposition.

Стаття надійшла до редакції 31.01.2013 р.

Прийнято до друку 28.02.2013 р.

Рецензент – к. філол. н., доц. Вашенко Ю. А.

УДК 82:008

Ю. Ю. Стасевич

ЛІТЕРАТУРНІ ТВОРИ ЯК НОСІЇ КУЛЬТУРНОЇ ПАМ'ЯТІ

Інтенсивне дослідження феномену пам'яті почалося в ХХ столітті. Однак і до цього часу проблематика пам'яті розглядалася протягом існування всієї історії філософської думки. Звернення до пам'яті як важливої теоретико-методологічної проблеми ми знаходимо у Платона, Арістотеля, Гребля, І. Канта, Г. В. Гегеля, К. Маркса, В. Дільтея, А. Бергсона, Ф. Ніцше, Е. Гуссерля, М. Хайдеггера, П. Рікьора. Прояви феноменів пам'яті найтіснішим чином пов'язані з розвитком культури. У зв'язку з цим формується уявлення про культурну пам'ять, яка носить не тільки індивідуальний характер, а й колективний.

Дослідження колективної пам'яті в культурологічному аспекті проводили А. Моль, Я. Ассман, П. Хаттон. Дана тематика представлена не тільки у монографіях, але і в новітніх дисертаційних дослідженнях К. Б. Молдобоева, М. П. Назарової, П. А. Закліканського, С. Ю. Чехлова.

Так, тема пам'яті завжди викликала і продовжує викликати інтерес науковців. Більше того, теми досліджень, присвячених проблемам пам'яті та спогадів відіграють все більшу роль серед наукових робіт. В результаті чого відбулось формування нової культурологічної «парадигми». Навколо терміна пам'яті сформувалася нова парадигма культурознавства, яка дозволяє розглядати різні культурні явища та площі – мистецтво та літературу, політику і суспільство, релігію та право – у тісному зв'язку один і одним, що дозволяє говорити про чисельну кількість ще недосліджених аспектів, як, наприклад, взаємозв'язок досліджень пам'яті і літературознавства, що досліджується у даній статті.

Починаючи з 1990-х років можна констатувати, що у літературознавстві відбувся поворот на культуру.

У цьому, орієнтованому на культуру літературознавстві, важливо досліджувати літературні твори також з точки зору того, яке місце вони займають у громадському та культурному контексті. Окрім того, важливо звертати увагу на те, які функції вони виконують у певних соціальних групах. Для того, щоб мати змогу провести подібний аналіз того чи іншого літературного твору необхідно з'ясувати за яких умов літературні тексти стають носіями культурної та комунікативної пам'яті спільноти. З чого і постає мета даної статті.

Для реалізації поставленої мети були сформовані наступні завдання: на основі концепції Яна Ассмана дати визначенню культурної пам'яті, розглянути концепції Алейди та Яна Ассманів про культурний та літературний текст, а також концепцію колективного тексту Астрід Ерль; на основі проведеного аналізу цих концепцій визначити умови становлення літературного тексту носієм культурної пам'яті.

Ассман розрізняє колективну пам'ять, що базується на повсякденній комунікації та колективну пам'ять, яка спирається на символічне об'єктування. З чого постає різниця між повсякденною комунікативної пам'яттю і культурною. Ассман навмисно протиставляє типові риси цих двох типів пам'яті, прагнучи показати тим самим, що їх зміст, форми, часова структура і носії ґрунтовно відрізняються один від одного.

Так, повсякденна комунікативна пам'ять мало формалізована, це, скоріше, усна традиція, що виникає в інтерактивному контексті людських відносин в повсякденному житті, – свого роду «живий спогад», що існує протягом життя трьох поколінь: діти – батьки – діди. Її тривалість складає всього 80–100 років. Ассман стверджує, що характерними ознаками комунікативної пам'яті є те, що вона формується, не піддаючись жодному порядку, не має певної

спеціалізації, а також чітко встановленої теми. Таким чином, йдеться про ті спогади, що формуються очевидцями тієї чи іншої події на підставі їхньої біографії, власного досвіду та комунікації, і яка триває, як вже зазначалося вище, лише впродовж життя наступних трьох, чотирьох поколінь. Таким «живим» спогадам, що є лише інтерпретацією минулого певної особи та її досвіду, загрожує забуття, якщо їм не надати форми типової для культурної пам'яті, що в свою чергу забезпечить їм «вічне життя» [1, с. 232 – 233].

Культурна пам'ять, навпаки, формується століттями. Її характеризує високий ступінь формалізації, і виникає вона в полі церемоніальною комунікації. Пунктами фіксації або об'єктованими формами культурної пам'яті Я. Ассман вважає тексти, зображення, монументальні споруди, наприклад єгипетські піраміди, написи та зображення на них. До неї ж можна віднести ритуали і сакральні дії як інституалізовані форми комунікації, які, будучи фігурами спогадів, як би підносяться над часом. Носії культурної пам'яті – вже не обов'язково, сучасники актуальні спільноти тих, що згадують, а особливі, обрані (іноді професійні) зберігачі та носії традицій, так, жреці, шамани, барди, священики. Крім того, Ассман вважає, що, навіть, письменники, митці є хранителями культурної пам'яті [1, с. 235 – 237].

Досліджуючи проблему культурної пам'яті у літературних творах Алейда Ассман зазначає, що необхідно розділяти літературні тексти від текстів культурних. Під час читання перших читач виступає автономним індивідом, що сприймає текст, керуючись лише власними відчуттями, у той час як культурні тексти дають можливість реципієнту відчувати себе членом певної культурної спільноти.

Читання літературних текстів виділяється, на думку Ассман, таким методом рецепції, як естетична дистанція між читачем та твором. У порівнянні з цим, сприйняття культурного тексту відзначається тим, що реципієнт під час читання відчуває хвилювання, повагу, отримання знань, таким чином береться до уваги той факт, що культурні тексти несуть у собі лише правду, що буде актуальною за будь-яких часів [2, с. 156 – 157]. Ян Ассман, підтримуючи думку дружини, зазначає, що культурні тексти – це такі, що мають нормативні та формативні зобов'язання перед спільнотою. Йдеться про те, що культурні тексти не лише підкреслюють соціальні норми, що царюють у певній спільноті, а сприяють тому, що пригадування колективних знань цією спільнотою формує у її членів колективну картину власної ідентичності. Що ж стосується літературних текстів, вони на думку Ассмана стоять перед загрозою старіння і мають постійно пристосовуватися до очікувань реципієнта, щоб бути цікавими для нього та потрапити у поле його уваги [3, с. 200 – 202].

Астрід Ерль, цікавлячись питанням про те, наскільки література може бути носієм колективної пам'яті та які функціоналізації можуть отримати літературні тексти в межах спільноти тих, що згадують,

доповнила роботи Алейки Ассман щодо культурних та літературних текстів. Так, Ерль вводить ще один термін –колективний текст, у зв'язку з чим вона визначає різні функції культурних спогадів, які виникають при читанні літературних творів.

Астрід Ерль підтримує думку, що культурні тексти з'являються у зв'язку з певним способом сприйняття, який надає їм статус тих, що знаходяться поза часом. Звідси, культурні тексти стають носіями культурної функціональної пам'яті, чого не можна сказати про колективні тексти.

Якщо літературні тексти будуть читатись саме у цих рамках сприйняття, то вони стануть культурними текстами і, таким чином, сформулюють накопичувальний носій культурної пам'яті, який буде спроможний зберегти для наступних поколінь ті цінності та норми, що зображені у літературі. У зв'язку з цим Ерль підкреслює, що роль культурних текстів полягає не лише у генерації спогадів як носіїв культурної пам'яті, які роблять можливим доступ до культурних пам'ятників, що варті того, щоб про них завжди пам'ятали, але вони самі стають проявами культурної пам'яті. Спираючись на цю подвійну функцію культурних текстів, Ерль стверджує, що вони є предметом культурної пам'яті, що водночас виступає і тим, що нагадує, і тим, про який пам'ятають [4, с. 95 – 97].

Концепція Ерль про колективні тексти демонструє іншу можливість сприйняття літературних текстів. Літературні твори, які сприймаються як колективні тексти виступають в якості носія, що постійно циркулює. Він має можливість розподіляти певні, зображені у літературній формі, картини минулого, знання та проєкції дійсності серед культур тих, що пригадують і, таким чином, наприклад, у громаді тих, що згадують ініціювати процеси рефлексії та викликати дискусії стосовно зображуваних предметів.

На відміну від культурних текстів до колективних текстів, за Ерль, можна віднести також літературні твори, які не можна назвати, поки що, такими, що відповідають літературному канону, які у інституціях культурних спогадів не займають високої позиції твору, на матеріалі якого можна вчитись. Ерль констатує, що теоретично кожний літературний текст може виконувати роль колективного.

Подібно до концепції культурних текстів, концепція колективних текстів представляє такий феномен сприйняття, що всередині культур тих, що згадують ґрунтується на колективних процесах досягнення домовленостей. Від них та від їхнього результату, вираженого у різноманітних стратегіях сприйняття залежить, чи стане літературний текст культурним, а, отже, і таким, що можна вважати важливою складовою частиною культурної пам'яті, чи його буде сприйнято, скоріш, як колективний текст, носій, що постійно циркулює. Найважливішою характеристикою носіїв, що постійно циркулюють, Ерль вважає те, що вони швидко старіють та зникають зі свідомості

громади, тому що їхня функція обмежується лише синхронним розповсюдженням інформації і вони швидко змінюються з надходженням більш актуальних пропозицій, що надходять з медіа.

Важливо підкреслити, що один і той же текст може виконувати функцію як культурного так і колективного тексту, отже, в залежності від модусу сприйняття виступати водночас і накопичувальним носієм, і тим, що постійно циркулює [4, с. 100].

Отже, довготривале сприйняття, літературних текстів таке, про яке можна сказати, що воно лежить поза часом є неможливим, тому що вони створюються під впливом модних тенденцій, нових напрямів у історії, які є дуже швидкоплинними. За таких умов ніхто не може гарантувати того, що для наступних поколінь реципієнтів ці тексти будуть цікавими. Культурним же текстам, таким як «Біблія» або «Фауст» Гьоте, навпаки, самі реципієнти надали статус культурного блага, яке повинно бути збереженим та ніколи не втратить своєї актуальності. Так, для того, щоб літературний текст перетворився на культурний, а відтак, став каноном предмета культури, який гідний того, щоб його передавали з покоління у покоління необхідне сприйняття його реципієнтами, подальше обов'язкове надання його на колективний розсуд.

Подальше дослідження планується провести у напрямку аналізу літературних творів Гюнтера Грасса з метою з'ясування наявності в них тематики культурної пам'яті.

Список використаної літератури

1. Assmann J. Daskulturelle Gedächtnis. Schrift, Erinnerung und politische Identität in frühen Hochkulturen / Jan Assmann – München : Beck, 1992. – 547 s. **2. Assmann A.** Was sind kulturelle Texte? / Aleida Assmann. – München : Beck, 2001. – 463 s. **3. Assmann J.** Kulturelle Texte im Spannungsfeld von Mündlichkeit und Schriftlichkeit / Jan Assmann. – Stuttgart : Deutsche Verlags-Anstalt, 1995. – 364 s. **4. Erll Astrid.** Gedächtnisromane. Literatur über den Ersten Weltkrieg als Medium englischer und deutscher Erinnerungskulturen in den 1920er Jahren / Erll Astrid. – Trier, 2003. – 382 s.

Стасевич Ю. Ю. Літературні твори як носії культурної пам'яті

У статті розглянуті концепції Яна та Алейди Ассман, Астрід Ерль. Завдяки чому, перш за все, було надано тлумачення таких термінів як колективна та культурна пам'ять, а далі було надано дефініції термінам колективний та культурний текст і розкрито умови становлення літературного тексту культурним, тобто таким, що є завжди актуальним у спільноті. Усе це є основою для подальшого дослідження літературних текстів у культурологічному аспекті.

Ключові слова: культурна пам'ять, культурний текст, літературний текст, колективний текст.

Стасевич Ю. Ю. Литературные произведения как носители культурной памяти

В статье рассматриваются концепции Яна и Алейы Ассман, Астрид Ерль. На основе чего, прежде всего, была дана дефиниция терминам коллективная и культурная память, а далее раскрывается значение понятий коллективный и культурный текст, и условия становления литературного текста культурным, т.е. всегда актуальным в обществе. Все это является основой для дальнейших исследований литературных текстов в культурологическом аспекте.

Ключевые слова: культурная память, культурный текст, литературный текст, коллективный текст.

Stasevich J. Literary Works as a Medium of the Cultural Memory

The following article considers the conceptions of Jan Assmann and Aleida Assman, Astrid Erl. Based on that, the definition of the terms the collective memory and the cultural memory was given first of all and further the meaning of the terms the collective text and the cultural text, and the conditions for the becoming from literary work the cultural text, that is always relevant in society, were disclosed. All this is the basis for further studies of literary texts in a cultural context.

Key words: cultural memory, cultural text, literary work, communal text.

Стаття надійшла до редакції 31.01.2013 р.

Прийнято до друку 28.02.2013 р.

Рецензент – к. філол. н., доц. Недайнова І. В.

УДК 821.161.1 – 32.09 + 929 Токарева

Н. Н. Тертычная

**ТИПОЛОГИЯ МУЖСКИХ ПЕРСОНАЖЕЙ
В ПРОЗЕ В. ТОКАРЕВОЙ**

Невозможно определить, какие образы доминируют в произведениях В. Токаревой. Несмотря на то, что некоторые критики (Бурдина Е. А., Коротенко Л. В., Букина Ю. А., Кудрявцева М. И и др.) называют ее творчество «женской прозой», она в равной степени уделяет внимание как женским, так и мужским персонажам («Вместо меня», «Коррида», «Паша и Павлуша», «Северный приют», «Телохранитель»). И те, и другие получают полную, всестороннюю реализацию в ее произведениях.